

De vriend van Beets.

De mannen, over wie we dusver spraken, hebben allen als schrijvers dit gemeen, dat zij in de wereld, de God niet kennende wereld, weinig geacht, soms veracht, ja, veelal geheel onbekend waren. Er gaapt ook in de wetenschap en de kunst een kloof tusschen geloof en ongeloof, en dat thans sommige Christenen die in de Letterkunde willen overbruggen of anders wegedeneeren, zal tot niets leiden, dan dat zij zichzelf schade doen of door een onweerstaanbare kracht meegevoerd worden naar de overzij.

Toch zijn er ook godvreezende mannen geweest, wier verdiensten op het gebied der kunst zóó groot en onmiskenbaar waren, dat ze wel de aandacht van velen moesten trekken, al bleef men van hun levensbeginselen ver. Tot dezulken nu behoort hij, over wien we thans willen spreken, de vriend van Beets, *Johannes Petrus Hasebroek*.

Een vriendelijk deftig heer — dat was de indruk, dien we van hem kregen reeds als kleine schooljongens, wanneer hij als bestuurder onzer Christelijke school — bijna de oudste in de hoofdstad — haar kwam bezoeken. En dit vriendelijk deftige was 't wat ook ouderen in hem trof. De vriendelijkheid verhinderde hem zoomin ernstig, als de deftigheid minzaam te wezen. Bemind was hij bij velen, hooggeacht tevens.

In den kwaden Franschen tijd, den 6 November 1812, werd Hasebroek te Haarlem geboren, waar zijn vader, een geacht man, apotheker was en lid der geneeskundige commissie. De Hasebroeks waren van een oud geslacht, waarschijnlijk drie eeuwen vroeger om der waarheid wille uit Zuid-Nederland naar het Noorden geweken. Later ging een lid van het geslacht naar Noord-Amerika, waar, te New-York, de Hasebroekstichting nog altijd zijn naam in eere houdt.

Maar niet alleen op oudheid, op nog wat hoogers kan dit geslacht roemen. Zelden werd een kind geboren, dat op zoo letterlievend een familie bogen kon als Johannes Petrus Hasebroek.

Immers, niet alleen was zijn vader een letterlievend man, maar daarbij de zoon van den dichter Hasebroek, een predikant. Wat zijn moeder betreft, deze was de dochter van de bekende dichteres Kleyn-Ockerse, wier arbeid men o. a. in de Nieuwe Gezangen vinden kan. Haar echtgenoot, Mr. Kleyn, was mede een dichterlijk man; ook was de dichter Bellamy bij hen in hooge eer. Meer hieromtrent kan men vinden in het mooie boek van Hasebroek: Een dichteralbum van voor 100 jaar, dat ook vele portretten geeft. Mevr. Kleyn-Ockerse heeft o. a. het schoone lied gedicht:

Langs diepe sporen
Van moeite en kruis,
Is mij beschoren
De weg naar huis.

Zij vertaalde ook onder meer het beroemde werk van Strauss „Helons Bedevaart.” Groot was haar invloed, gelijk die haars letterkundigen broeders op den jongen Hasebroek. De „Kerkklokstenen,” een werk van Strauss, mede door Mevr. Ockerse overgezet, trokken Hasebroek vooral aan en wekten of sterkten in den knaap den lust, predikant te worden. Reeds op zijn 11^e jaar ging hij naar de Latijnsche school te Leiden, waar hij kennis maakte met zijn lateren zwager, den beroemden Dr. Brill. Hasebroek was een uitstekend leerling, die vooral de nieuwe Letteren beminde.

Op zijn 17^e jaar werd hij student in de Godgeleerdheid. Dat was in 1829.

Het volgende jaar kenmerkte zich in onze geschiedenis, gelijk men weet, door den opstand der Belgen tegen het Nederlandsch gezag. Om dat te handhaven, vormde zich uit de Leidsche studenten een corps vrijwilligers, dat mee ten strijde trok. Misschien is het niet onnut, enkele namen uit dat corps te noemen: Tollens, de zoon van den volksdichter, Duymaer van Twist, Gewin, Boot (de latere Latinist) Beekman, (de eenige die sneuvelde, zoover ik weet)

Van der Linde, de latere „Schoolmeester,” Heye en onze Hasebroek. De vrijwillige jagers brachten het tot Leuven, dat zij zegevierend binnentrokken, na op meer dan één plaats wakker te hebben gestreden. De wapenstilstand deed hen naar Nederland terugkeeren. Nooit heeft Hasebroek dien oorlogstijd in zijn leven vergeten. Telkens herleefde hij deze dagen. Ze waren tevens oorzaak, dat hij lang genoeg te Leiden bleef, om er Beets — die er later kwam — te leeren kennen en liefhebben.

De tijdelijke stoornis kon niet verhinderen, dat Hasebroek reeds op zijn 19^e jaar van de voorloopige studien tot de eigenlijke godgeleerde kon overgaan. Mannen als Van der Palm en Clarisse waren zijn leermeesters.

Reeds in dien studententijd nam Hasebroek krachtig en met liefde deel aan de groote letterkundige beweging, die zich toen openbaarde als rijpe vrucht van het door Bilderdijk en anderen gestrooide zaad. De studenten stichtten een rederkerskamer, uit welke een aantal beroemde mannen zijn voortgekomen. Tot haar behoorden ook Hasebroek en Beets, die elkaar als bij toeval hadden leeren kennen op een avond, toen Van Lennep en Des Amorie van der Hoeven spreken zouden. 't Was er propvol, en Hasebroek gaf in 't gedrang onopzettelijk een jongmensch een stoot. Hij haastte zich verontschuldiging te vragen; een gesprek ontstond, kortom, van dat oogenblik dagteekent de beroemde, meer dan 60-jarige vriendschap van Jonathan en Hildebrand.

Uit dien tijd, dien na 1830, dagteekenen Hasebroeks eerste gedichten, o. a. dat op Bilderdijks dood in den Muzen-Almanak. Toen en nog jaren later waren zeer in trek Almanakken of liever sierlijk gebonden, keurig uitgegeven jaarboekjes, als het genoemde, Hollanda, Castalia e. a. Onze beste letterkundigen werkten tot de saamstelling mee.

Het jaar 1836 was voor Hasebroek merkwaardig, wyl hij toen voor het eerst en als predikant (te Heiloo) en met een dichtbundel optrad. 't Waren vertaalde verzen van den Engelschen dichter Thomas Moore. Dat hij juist met zulk een bundel zijn letterkundige loopbaan begon, bewijst wel hoe groot ook op hem, gelijk op Beets, Ten Kate, Van Lennep, e. a. de invloed der Engelsche letterkunde is geweest. En dit behoeven we niet te betreuren. Wel was daarin ook iets bedenkelijks: de „zwarte tijd” van Beets zegt het ons, en 't is waar, wie jong met Byron b. v. kennis maakt, op diens leven kan — ik spreek uit ervaring — daardoor een stempel gezet worden, dat in elk geval bewijst, wat machtige geest in den jonggestorven Britschen dichter woonde. Maar daartegenover staat zoowel op dichterlijk als op hooger geestelijk gebied zooveel, dat we allen die de letteren liefhebben, vooral de verdoolden onder hen uit onzen tijd, zulk een „Engelsch bad” durven aanraden, ook om te leeren wat rhythmus, maat, wel-luidendheid, anti-ruwheid is.

Als de Nederlanders eens eindelijk zoo wijs worden, om niet allereerst Fransch te gaan leeren, waar zij 't minst mee doen, maar Engelsch, dat meer en meer noodig wordt, dan zal, gelooven we, elk die in staat is het oorspronkelijke te genieten dit met ons eens zijn. Naar den geest der taal staat het Engelsch ons zelfs nader dan het Duitsch. En hoogst opmerkelijk is dan ook, maar nog nooit recht verklaard, de gelijke tred dien onze letterkunde en de Britsche met elkaar houden. Tusschen de Duitsche en de onze is, spijt den stroom der vertalingen, van dat verband geen spoor.

A. J. H.

* LETTERKUNDE. *

De vriend van Beets.

II.

Doch al heeft Hasebroek vrij wat vertaald, hij was toch een oorspronkelijk man. Dit bleek al aanstonds toen hij op 22-jarigen leeftijd zijn „Poëzie” — een bundel oorspronkelijke gedichten — aan Beets opdroeg. Hij zelf beschouwt zich later als toen op een keerpunt staande, achter zich zijn jeugd, vóór zich het leven van den herder der Gemeente, allereerst te Heiloo, het „lief Heiloo.” Wat hij nu gaf was „de oogst uit zijn lentetijd.”

Volgens Hasebroek zelf — den *lateren* Hasebroek — hadden die eerste gedichten meer beslist Christelijk kunnen zijn. Toch is waar wat hij zegt, dat hij gaf wat dusver in hem leefde: geestdrift voor de kunst, eerbied voor de vrouw, en diep besef van de heerlijkheid des Christendoms, al kende hij dit nog minder bij „zalige ervaring.” Maar in elk geval ademen die gedichten een reinheid van gedachte, een fijnheid van gevoel, die — zij ’t misschien soms wat overdreven — toch menig jong mensch uit onze dagen tot voorbeeld kan strekken. Men schijnt het tegenwoordig zoo mooi te vinden de dingen, zooals het dan heet, „uit te leggen als ze zijn,” en allerlei te noemen en te beschrijven, wat eerbaarheid en schaamte dusver binnen de wanden hielden. Zelfs Christelijke mannen en vrouwen doen hieraan mee!

Zoover ik weet, heeft Hasebroek zich hieraan niet bezondigd, ook al behandelde hij uitvoerig een onderwerp als: „De vrouw,” waarin zij beschouwd wordt als kind, jong meisje, bruid, moeder, weduwe. Men zal zeggen, dat is Cats nagedaan. Maar dan lette men er tevens op, hoeveel hooger de dichter Hasebroek staat dan de dichter Cats. Deze geeft over dit onderwerp niet zooveel meer dan berijmd proza, verhalend, beschrijvend, leerend, zeer nut en stichtelijk vaak, maar veelal nu juist niet bepaald dichterlijk. Hasebroek daarentegen vertelt, theologiseert, redeneert en vermaant niet zoozeer, maar geeft wat hij als dichter ziet, in voortreffelijke verzen weer; alles is poëzie, schoone lieflijke poëzie. Dat hij er ten slotte ook de „gewijde non” bijhaalt is natuurlijk een fout, maar die men een twintigjarig dichter vergeeft. Ze hangt trouwens samen met het ietwat mystieke in Hasebroeks karakter, dat hem ook zulk een vriend deed zijn der boeken van Thomas van Kempen en van Quesnel.

De „Poëzie” vestigde al aanstonds Hasebroeks naam als dichter; zelfs de pas opgerichte „Gids” erkende hem als zoodanig. Weldra zou de naam Hasebroek ook nog door een ander in de letterkundige wereld bekend worden.

Men moet namelijk weten, dat Hasebroek, die ongehuwd was toen hij te Heiloo het leeraarsambt aanvaardde, derwaarts ging, vergezeld door zijn zuster Betje of wel Elizabeth Johanna. Zij was een hoogbegaafde vrouw, fijngevoelig, lieflijk en teeder in al wat zij schreef, getuigen hare boeken als „Te laat” en „Elize.” Er is in haar werken iets weemoedigs, iets dat aan een glimlach doet denken door tranen heen, en lang niet allen zijn in staat het schoone in haar werken te waardeeren. Maar wie het kan heeft iets voor op anderen. Wie met Mej. Hasebroek het gevoel kent, dat op Zaterdagavond alles er anders doet uitzien, nu de Zondag nadert, en dat op den Rustdag alles een Zondagsch voorkomen geeft, zie, die heeft een genot, waar velen, vooral onze „nieuwere” heidenen, vreemd van blijven. Editha, in „Waarheid en Droomen” zoo vaak genoemd, is geen andere dan de begaafde zuster, die zoozeer met haar broeder verbonden was.

„Waarheid en Droomen” noemde ik daar. Wie dien titel aanhaalt, noemt tegelijk heel een hoofdstuk uit de geschiedenis onzer letteren.

Wel weinig eenigszins ontwikkelde Nederlanders zullen er zijn, die dat boek niet min of meer kennen, in een zijner vele — we meenen een tiental — uitgaven, waaronder de prachtuitgave met platen van Steelink de kroon spant. Staat de „Camera” van Beets wellicht hooger, is die althans meer gelezen, toch heeft Hasebroek zijn vriend waardig terzij gestreefd.

Hoe is „Waarheid en Droomen” ontstaan?

Daarover bestaan verschillende verhalen, die echter niet te begrijpen zijn, zonder dat men iets anders weet, waardoor dan echter ook nog meer wordt opgehelderd.

Men moet namelijk weten, dat ettelijke jaren achtereen Heiloo, het dorpje bij Alkmaar, niet alleen Hasebroeks standplaats was, maar ook het middelpunt van een zeer opgewekt letterkundig leven. Beets kwam er met zijn geliefde, door hem bezongen Aleida van Foreest, wier kasteel Nijenburg nog een sieraad is van Heiloo. Alkmaarders als Hofdijk, de geschiedkenner, en Mej. Toussaint, de romanschrijfster, waren mee in de pastorie te gast. Daar verschenen ook de begaafde dichter Potgieter, makelaar te Amsterdam, Dr. Brill, uit Leiden, de groote taalkenner, zwager van Beets, Dr. Beynen, een der weinige Nederlandsche Esthetici*), verder dichters en schrijvers als Van Lennepe, Beeloo, Bakhuizen van den Brink, De Clercq, Knepelhout, en laatst niet minst Gewin, de derde in den bond met Beets en Hasebroek.

Of Betje het met zooveel gasten ook druk had! Lieflijk zijn de herinneringen, die bij hen het genotene te Heiloo later wekte. Wat daar gezien werd, was in zekeren zin den ouden Muiderkring gelijk. De jongste was echter vrij wat meer Christelijk.

Nu bestaat er een overlevering, volgens welke eenmaal tusschen Beets, Hasebroek en Knepelhout een afspraak gemaakt werd, dat elk hunner een boek zou schrijven, als bij vriendschappelijke wedstrijd. (In plaats van Knepelhout wordt ook Gewin genoemd). Beets schreef toen de „Camera,” Hasebroek „Waarheid en Droomen,” Knepelhout „Studententypen.” Beets noemde zich „Hildebrand,” Hasebroek „Jonathan,” Knepelhout „Klikspaan.” Hoe ’t met hun boeken ging weet men.

Natuurlijk kan dit verhaal waar zijn. Toch is er veel onwaarschijnlijks in. In alle geval weten we met zekerheid, hoe „Waarheid en Droomen” is ontstaan.

In het openbaar was Hasebroek als schrijver dusver niet dan met verzen opgetreden. Nu echter vroeg Potgieter, die bij hem vertoefde, hem om een bijdrage in proza voor het jaarboekje „Tesselschade.” „Gij hebt mij,” zei Potgieter, „zooveel brieven geschreven, dat reeds daaruit wat aardigs is te maken,” en Beets vond dat ook. Nu stemde Hasebroek toe, als de twee heeren dan maar eens uitzochten. Doch dat ging niet. Alleen de schrijver zelf kon uit al de brokstukken een goed geheel maken.

Om dit nu te doen kwam Hasebroek op een schrander inval. De beroemde „Oprechte Haarlemsche Courant,” een der oudste in de Nederlanden, zou er toe helpen. Een oud vrijgezel, die in zijn kamerjapon en zijn lange pijp rookend, ernstig de wereld bekijkt, vindt in den bonten, afwisselenden inhoud van de krant aanleiding om over alles en allerlei te spreken. Die persoon heet Jonathan, zoo kwam het dat het boek opende met „De Haarlemsche Courant.” Dat was in ’t jaar 1840 en nog in hetzelfde jaar reeds werd het boek herdrukt. Hasebroek kon over de ontvangst van zijn eerste proza-werk tevreden zijn.

A. J. H.

*) Beoefenaars der schoonheidsleer.

hoord, en dit was hun genoeg, mij op de vriendelijkste wijze uit te noodigen een paar dagen te hunnent door te brengen.

De Amerikanen spreken gaarne in den overtreffenden trap, om aan het hun steeds overstelpend gevoel van waardeering en bewondering uiting te geven. Tien tegen één, dat een vrouw haar man *the best man in the world* vindt, of een broer zijn zuster *the sweetest girl that ever lived*, of een jongen zijn vriend *the finest fellow that ever breathed*, of ook hoort men zonder vergelijking gedurig: *he is the dearest man, — she is the sweetest woman*. Dikwijls heb ik hierom gelachen, maar als ik den Amerikanen wil zeggen wat ik van hun gastvrijheid denk, weet ik niet beter te doen, dan deze spreekwijze over te nemen en te zeggen: „*American hospitality is the best in the world!*”

Toen Mrs. Waterbury en ik in den namiddag te New-York aankwamen, richtten wij onze schreden naar het huis van John D. Rockefeller. Hij is, evenals Mrs. Waterbury, lid van de *Baptist Church*; zij kende hem en vroeg mij, of ik het aardig zou vinden bij hem te gaan eten. Aardig? — dat moest nog blijken, maar interessant zeker. De miljoenen-koning, dien de geheele wereld kent, de rijkste man, die bestaat, en met de geboorte en fabelachtigen groei van wiens fortuin de pers en de conversatie der gansche aarde zich bezighoudt, — om bij den roemruchtige met een goede kennis binnen te stappen, het huis te zien van den man, die zijn geld niet tellen kan, en aanzitten aan zijn huiselijken disch, — ik aarzelde wel even (zegt men niet óók altijd, dat hij niet zoo rijk had mogen worden?) maar nam toch dankbaar aan. 't Was een gelegenheid, die misschien nooit meer in mijn leven zou terugkeeren.

Natuurlijk woont John D. Rockefeller, of „John D.” zooals hij hier in de wandeling genoemd wordt, in „de” wijk van New-York — 13 West 54th street. Het huis is van buiten grootsch en kostbaar, maar ziet er niet zeer verschillend uit van huizen van mindere of meerdere multi-millionairs, die hier bijeen wonen.

Wij worden in de salon, rechts van den ingang, gelaten, waar wij Mr. en Mrs. Rockefeller vinden. De ontvangst is... echt-Amerikaansch, zóó hartelijk en vriendelijk en gemakkelijk, dat ge u onmiddellijk thuis gevoelt, en er geen oogenblik bij iemand die zekere stijfheid en verlegenheid heerscht, die in ons land b. v. dikwijls zooveel tijd en genot doet verloren gaan. Men is in Amerika dadelijk op dreef.

John D. Rockefeller is een man van rijzige gestalte, met wit haar, (hij draagt een pruik) iets hards over zijn regelmatig trekken, iets slims in zijn kleine, diep liggende oogen. Mrs. Rockefeller is een gezellig, dik moedertje, wie de goedhartigheid uit haar mollig gezicht en vriendelijk-lachende oogen straalt.

De eenige medegast is Dr. John H. Tinley, president van de *College City of New-York*. Van een uitnodiging om met Mrs. Waterbury te zijnent te komen eten, heb ik door tijdsgebrek geen gebruik kunnen maken. Ik ben blijde, hem te ontmoeten en hem persoonlijk mijn dank voor zijn vriendelijkheid te kunnen overbrengen.

Het duurt niet lang, of wij zijn aan tafel gezeten. De eetkamer is door een porte-bris e met de salon verbonden. Er wordt gebeden voor wij beginnen. Het maal is eenvoudig, maar uitstekend. Ik heb dit in Amerika nog niet anders aangetroffen. Zelfs op diners weet men niet van ellen-lange, overladen menu's. Men geeft weinig, maar goed. Zoodat ge,  n om de qualiteit en om de quantiteit, met smaak eet.

Het duurde niet lang, of mijn gastheer en buurman zette een conversatie op touw over de eerlijkheid in Wallstreet. „Ja, ja,” zeide hij, met een schalksch knipoogje naar Dr. Tinley, „als wij business-men zoo jokten, of liever gezegd zulke onjuistheden en vaagheden vertelden als de domin e's dikwijls doen, zaten wij al lang achter slot en grendel. Het is voor ons niet voldoende, dat ons ja ja zij, en ons neen neen, want iedere tint van toon, waarop we ja of

neen zeggen, kan voor een ander een verlies of winst van duizenden beteekenen. Er is geen fijner besnaarde moraliteit denkbaar dan die van Wallstreet.”

Wij lachen een beetje, maar onze gastheer spreekt blijkbaar in grooten ernst.

Later vertelt hij mij over de Hollanders in Amerika, dat zij er om hun eerlijkheid en degelijkheid zeer gezien zijn, en in dit opzicht een goede reputatie hebben in *this country*, (dit land) zooals de Amerikanen altijd zegt.

Na het eten zien wij het huis. Als „John D.” zijn fortuin niet kan tellen, geloof ik, dat hij evenmin de waarde van zijn huis kan schatten. Alles, tot het kleinste detail, is er erg mooi en peperduur. Stel u voor, een huis, waar uw oog nergens rusten kan op iets gewoons, op een neutraal hoekje, dat een stillen achtergrond vormt, waar het mooiere op den voorgrond beter tegen uitkomt. Een huis als dit is een museum van waarden, een reusachtig kostbaar mozaiek, waar mooi aan mooi en duur aan duur grenst, vermoeiend voor het oog, dat, oververzadigd, zich onwillekeurig sluit, om even uit te rusten. Wij zien ook de slaapkamers. De deuren, die toegang geven tot de badkamers, zijn even prachtig als de rest. Ik weet niet, hoeveel kostbare houtsoorten gebruikt zijn voor het inleggen der deuren met kammen, borstels, poederdozen, enz. Mrs. Rockefeller vertelt mij, dat zij deze deuren zoo gevonden hebben van vroegere bewoners.

Mr. Rockefeller en zijn familie — hij heeft twee getrouwde zoons en een getrouwde dochter en eenige kleinkinderen — zijn geschilderd in mooie portretten door beroemde Europeesche kunstenaars, die hij naar Amerika heeft doen overkomen.

Bij het afscheid ontvang ik van den gastheer zijn portret met handteekening.

Ik zou mij geen oordeel durven aanmatigen over 's mans wijze van geldverdiene. Wel weet ik, dat ik den indruk had van een gelukkig familieleven, en dat grootvader en grootmoeder Rockefeller samenwoonden in die blijde en gelukkige verhouding, die ik reeds zoo dikwijls in dit zonnige land heb aangetroffen, en ook, dat zij als gastheer en gastvrouw hun nationaliteit alle eer aandeden.

P. S. „Voor wie belang mocht stellen in mijn indrukken omtrent het kerkelijk leven in Amerika, verwijs ik naar de laatst verschenen aflevering van „Ons Tijdschrift,” 12e jaarg., afl. 2, waar ik een artikel plaatste, geheeten: „Jets over Amerika's kerkelijk leven.”

(Vervolg van dezen Brief in No. 36.)

H. S. S. K.

* LETTERKUNDE. *

De vriend van Beets.

III.

Over een boek als „Waarheid en Droomen” uit te weiden, is meer dan ons bestek toelaat. Wie „de Haarlemsche Courant,” „de Huisklok,” „het Album” niet kent, zal wel doen er kennis mee te maken. 't Is waar, er is hier minder afwisseling, minder opgewektheid en goedlachsheid dan in de „Camera,” maar daarentegen meer werkelijkheid. Bij Beets heeft de verbeelding een groot aandeel in zijn taak gehad, Hasebroek geeft meer zichzelf.

Dat blijkt u als hij over zijn oude huisklok, dat familie-stuk, praat; als hij zijn eenzaamheid, ook in de gezellige pastorie, u voelen doet, als hij u spreekt van den lieven vriend, die hem zooveel leed deed, wiens portret hij weg-

deed; als hij u in het album wijst op dat blaadje, dat niets toont dan een mooie blonde haarlok, met rose-zijde vastgehecht. Misschien is er waarheid in het verhaal, dat ons zegt, hoe Hasebroek zijn liefde gewijd had aan een der meest begaafde bezoeksters van Heiloo, maar dat zij zijn aanzoek weigerde. „Twee letterkundigen in een huwelijk vereenigd, zullen kwalijk een gelukkig gezin vormen," moet*) zij gezegd hebben. Naar waarheid misschien. Hoe 't zij, Hasebroek had oorzaak om niet altijd vroolijk, om als Christen „droevig, nochtans blijde" te zijn. Zoo geeft hij zich in „Waarheid en Droomen," en alleen wie met hem dien toestand kent, kan ook het boek recht schatten.

Op 26-jarigen leeftijd verliet Hasebroek Heiloo en werd predikant te Breda. Daar leerde hij jonkvrouw Van Tets kennen, met wie hij in een huwelijk trad, dat gelukkig was, doch kinderloos bleef. Had Hasebroek zich een liebbende gade gewenscht, God had hem die gegeven.

Een tweede prozawerk, dat destijds van hem verscheen, was een bundel leerredenen, die veel begeerd werd, wat uit den inhoud begrijpelijk wordt. Leerredenen heeft Hasebroek vele 't licht doen zien tot in hoogen ouderdom, o. a. de „Novissima Verba." Hij had zelfs het zeldzaam voorrecht zijn bundels preeken herdrukt te zien.

De huwelijksreis naar Parijs leverde Hasebroek stof tot gedichten, maar bracht hem ook in kennis met den beroemden predikant Adolphe Monod, die zoo velen tot zegen is geweest. 't Is wellicht mede aan die kennis-making te danken, dat Hasebroek later zoo beslist de partij koos der mannen van het Réveil, toen dit in Nederland sterk werd. Man van het Réveil was Hasebroek in zijn ruime en lieflijke en toch hoogst ernstige opvatting van de waarheid, die naar de Godzaligheid is. Tot de strijd-bare geesten van het Réveil behoorde hij niet, wel tot de opbouwende. Een geheel ander man dan b. v. zijn vrienden Groen en Da Costa. Als leeraar in de Gereformeerde kerk deelde hij haar zienswijze, wat trouwens ook niet tegen de beginselen van het Réveil streed. Maar hij zei soms: „Het Calvinisme is mijn vader, het Réveil mijn moeder. Is het dan verkeerd, dat ik mijn moeder nog meer dan mijn vader liefheb?"

Te Breda werkte Hasebroek veel. Daar schreef hij o. a. het heerlijk schoone werk (ook herdrukt) „De God des Hemels en de bergen der aarde."

In de twee deelen van dit boek spreekt de schrijver over eenige bergen uit het oude, en andere uit het Nieuwe Testament: Sinaï, Thabor, de Olijfberg, e. a. Hij verhaalt u in prachtige, dichterlijke taal hun geschiedenis, wat op die bergen is voorgevallen. Maar dat niet alleen. De schrijver-dichter is ook prediker, en telkens predikt hij in aangrijpende taal over zonde en genade, ellende en heerlijkheid, val en verzoening, om met het heerlijk gezicht op Patmos te besluiten. — „De God des hemels mint de bergen dezer aarde."

't Is een bijna eenig boek in onze taal, dat een werk *blijft*, welks lezing goed doet, vooral nu. Want we zijn en naar den vorm en naar den geest vaak zóó vreemd gaan doen, dat Hasebroek 't zich wellicht nooit *gedroomd* had, of geloofd, dat zoo iets *waarheid* zou worden.

Na te Middelburg twee jaar als predikant gestaan te hebben, (men denke aan het vers „de Torenbrand,") nam hij een beroep aan naar Amsterdam, waar hij voortaan wonen zou, nog 45 jaar lang. Zijn talenten zouden in de hoofdstad ten volle openbaar worden, maar nog meer.

Had Hasebroek te Middelburg geleefd en gewerkt met zijn geestverwant Ten Kate, te Amsterdam wachtten hem nieuwe en vele vrienden. Hij kwam daar in 't laatst van 1851, toen de mannen van het Réveil zich als „Christelijke vrienden" vereenigden tot velerlei arbeid, waarvan nog de vruchten gezien worden. Treurig, dat velen, die door die vruchten gevoed zijn of worden, den boom nu minachten.

*) „Moet" en niet „zou" gelijk de meeste krantenschrijvers en velen met hen zouden zeggen, als klaar bewijs, hoe het taalbederf reeds zóó heeft doorgevreten, dat men het grof Germanisme niet eens meer voelt. „In de 70er jaren," en dergelijke, zijn even plumpe fouten, die, hopen we, haar makers zullen voorgaan in den dood.

Wat het beginsel betreft is een toestand als die het Réveil verwezenlijkte later nooit meer bereikt.

Te Amsterdam stelde Hasebroek zich aanstonds en beslist aan de zijde der Réveil-mannen, als Pierson, Teding van Berkhout, Van Loon, De Liefde, De Clercq, Wormser, Da Costa. De anderen, die elders woonden, gelijk Groen en Heldring, leerde hij in de vergaderingen wel kennen. 't Was voor het Réveil en voor de gemeente Gods te Amsterdam van niet geringe betekenis, dat een begaafd en beroemd man als Hasebroek zoo openlijk voor de goede zaak partij koos.

Immers de toestanden waren ernstig, al kunnen we daarvan, met het oog op *ons* doel, slechts weinig zeggen. Op de 1000 Ned. Herv. predikanten kon men slechts van 100 met zekerheid zeggen, dat zij den Christus predikten. Te Amsterdam was Hasebroek onder de in 't Nederlandsch preekende bijna de eenige. De geloovigen zochten veelal het noodige als er geen „goeje" preekte, in de „bijkerken" van De Liefde, Schwartz, Pauli en der Afgescheidenen. In bijna alle groote gemeenten was het ongelof heerschende. En toen Hasebroek in zijn intree-rede openlijk partij koos, verwekte dit een storm, dien het jonger geslacht moeilijk kan begrijpen. En toch was Hasebroek, gelijk we reeds zeiden, niet vóór alles een strijder, veeleer een „ethisch-irenisch" man, misschien soms wel al te irenisch, te vredelievend.

Het Réveil had zijn discipelen allereerst en vooral in de hoogere standen. Dat Hasebroek onder deze volkomen op zijn plaats was, heeft men vroeger reeds kunnen lezen. Of 't in onze Statenvertaling juist is overgezet, dat een opziener o. a. „deftigheid" moet betoonen, zij daargelaten. Zeker is, dat Hasebroek de deftigheid nooit uit het oog verloor. Eens bezocht hij een bij ons allen zeer hoog geacht lid der gemeente. Het trof juist, dat deze heer jarig was. Hasebroek hoorde het, wenschte geluk, maar voegde er bij: „Reken er niet op, dat ik alle jaren kom," of iets dergelijks. Toch was hij in meer dan één opzicht populair. Want ook de „smalle gemeente" gevoelde onmiddellijk, dat de nieuwe dominee een man was, die niet als zoovelen zijner ambtgenooten het geloof verwoestte, maar naar de Schrift predikte. Hem was Jezus niet maar een verheven zedenleeraar, doch de Godmenschen, de Verlosser door Zijn bloed. En zijn hoorders — men mocht ze dan „Vee van Hasebroek" schelden, waren vele; was hij zacht van stem, men drong maar dicht om hem heen. Te waardeeren was ook zijn ijver — schoon steeds bezadigd — voor de stichting van Jongelingsvereeningen en Chr. Scholen. Van de laatste was hij mede-bestuurder, en zoo leerde ik in mijn jeugd hem al kennen: „Bekeert u een uur voor uw dood," zei hij eens tot ons. We hebben dat heel goed begrepen.

Dat een man, groot als redenaar en als schrijver, op de vorming zijner volgelingen ook nog anderen invloed oefende dan louter op het gebied des geloofs, is zeer licht te begrijpen. Daartoe droeg bij Hasebroeks vriendschap voor Beets, maar ook zijn echt meelevende met al wat gebeurde. Elke groote gebeurtenis in den lande, gewichtige gedenkdagen en dergelijke, wekten bij hem gedachten, die hij in schoone taal vertolkte. Gewichtig voor hemzelf en voor onze letteren was Hasebroeks vriendschap met den Amsterdamschen koopman en improvisator De Clercq, evenals de innige omgang met den grooten Da Costa, dien hij nog een tiental jaren steeds meer mocht waardeeren. Groot was het verschil tusschen den vurigen Israëliet en den kalmen Nederlander, maar groter nog de liefde, die hen verbond bij het geloof in eenzelfden Heiland.

A. J. H.

geboorte tot den eersten stand behoorend, door het onmetelijk fortuin haars vaders in de grootste weelde opgevoed, woont nu op een *flat* (verdieping) zonder dienstbode, en verdient met naaien en hoeden opmaken den kost voor zich zelve en voor haar vader, die bij haar inwoont.

Als kind woonde zij in een groot huis in *Gramercy-Park*, in heel New-York bekend als een der aanzienlijkste ouderwetsche buurten. Om een denkbeeld te geven van de weelde, waarin het gezin leefde: haar moeder en zusters droegen niet alleen nooit andere kleeven dan die in Parijs door eerste naaisters gemaakt werden, maar zelfs haar ondergoed werd in een klooster in Frankrijk geweven en geborduurd.

Plotseling is dit reusachtig fortuin weg, en blijft miss K. straataarm met haar ouden vader achter. Opleiding in een of ander vak had zij nooit gehad, en geen andere gave had zij dan smaak voor kleding, en de *dainty touch* voor kant en zij en veeren van de dame uit de groote wereld.

Een Amerikaan, die in nood zit, wacht niet tot hij geholpen wordt, maar pakt van alles aan. Zoo ook Miss K. Zij zag kans met haar talent geld te verdienen — en ze deed het.

Ik heb haar meermalen ontmoet bij mijn nicht, waar zij nog al eens kwam helpen naaien, en ik was altijd onder den indruk van haar verschijning. Al het pathetische van gevallen grootheid, een nederigheid en eenvoud, die voor geen zweem van bitterheid plaats liet, en bij dat alles de onmiskenbare distinctie van een jonge vrouw van geboorte en opvoeding.

Miss K. zond mij een uitnodiging om het avondeten bij haar te komen gebruiken.

Een omgeving om in een boek te zetten, niet minder dan Miss K. zelve. Een kleine verdieping in een achteraf buurt van Brooklyn, met het uitzicht op een leelijke rij smakelooze huizen. Maar zware antieke meubelen, vreemd-groot in de kleine kamers, vreemd-mooi bij de simpele deuren en vensters. Kunstvoorwerpen, oude klokken en schilderijen, herinneringen aan de dagen van vervlogen grootheid. De gordijnen en het kleed verschoten en versteld, maar van prachtig weefsel en nog altijd heerlijke kleuren.

En de gastvrouw, die alles zelve had moeten klaarmaken, en zelve bedienen moest, en later alles zelve weer afwassen en opruimen — wat niet alleen voor haar beteekende arbeid in haar toch al druk en vermoeiend leven, maar ook het verlies van zoovele uren geldverdienens — nam de honneurs van haar zelf gekookt en zelf gedekt souper waar met een kalme waardigheid en fierheid van houding, alsof de knechts op haar wenken wachtten in de groote eetkamer van Gramercy Park.

Later met mijn nicht over haar sprekende, vroeg ik of er van haar vroegere kennissen waren, die nu uit de hoogte op haar neerzagen.

„Ja zeker!" was het verontwaardigd antwoord. „Je hebt geen idee, hoe sommige menschen tegen haar zijn. Is het niet afschuwelijk, dat zulke hoogheids-begrippen ook al in een land als het onze doordringen? Ik vind, dat zij meer te respecteeren is nú dan in de dagen van haar grootste weelde . . ."

Ik was 't als gewoonlijk, volkomen met mijn nicht eens.

H. S. S. K.

* LETTERKUNDE. *

De vriend van Beets.

IV.

(Slot.)

Hasebroek was een velen aantrekend karakter, dat zich ook weder tot velen getrokken gevoelde, al waren 't ook niet altijd geestverwanten. Zoo b.v. tot zijn vroegeren bekende Potgieter, den als letterkundige beroemden makelaar te Amsterdam. Potgieter was, om met Thorbecke te spreken, „niet van Hasebroeks geloof." Toch was de verhouding vriendschappelijk. Veel nader aan Hasebroek stond natuurlijk De Liefde. Toch verklaarde eens de eerste den laatste met tranen in de oogen, dat hij hem in zijn doortastend optreden niet volgen kon. Hoe innig zijn vereering en vriendschap voor Da Costa ook waren, een strijder als deze kon Hasebroek nooit zijn.

De studeerkamer, waarin ik dit schrijf, op de Rozengracht te Amsterdam, ziet uit op den tuin van het huis, door Da Costa aldaar bewoond, en de verzoeking is groot om van Da Costa's en Hasebroeks tijden meer te zeggen. Maar de ruimte gedooft dat niet. Toch mogen we niet vergeten, dat Hasebroek zich en zijn vriend een eerezuil heeft gesticht, door aanstonds na Da Costa's dood de uitgaaf van diens volledige dichtwerken op zich te nemen. 't Is die met vele aanteekeningen verrijkte uitgaaf, welke, herhaaldelijk herdrukt, zooveel heeft bijgedragen om Da Costa's dichtwerk voor heel ons volk verkrijgbaar en bij velen bemind te maken.

Intusschen vergat Hasebroek niet ook uit eigen schat te geven. Dat bewees in 1859 de uitgaaf der „Windekelken," de velen bekende bundel Poëzie.

De titel was niet willekeurig gekozen. Een windekel is een slingerplant, die zich windt om een boom of ander steunsel, en dus een meer nederige plaats bekleedt. Nu was de Evangelieverkondiging voor hem hoofdtak, de boom; het dichten der nu uitgegeven verzen was dus bijzaak; de ranken mochten zich slingeren om het grootste, en de bloemen kon plukken wie wilde. Vrienden als Beets en Ten Kate werden natuurlijk in deez' bundel niet vergeten — Ten Kate was een tijd lang Hasebroeks buurman op 't Singel te Amsterdam — en wie schoone, innige poëzie des harten liefheeft, dien durf ik het boek aanraden. In wat geest het spreekt, bewijzen deze regels 't best:

Ons loflied is een nietig fluistren:
Wij stofjes in Zijn zonneschijn!
Wij moesten, om van Hem te wagen,
Den donder in den boezem dragen
En 't windgebruis onze adem zijn."

een woord ontleend aan den „Lofzang aan God." — Vijf jaar later kwamen „Nieuwe Windekelken."

Mocht hij in 1861 zijn 25-jarige Evangeliebediening herdenken, groot was het aantal vrienden en volgelingen, die hij zich had verworven, groot ook zijn werkzaamheid. Hij hield het toezicht op de uitgaaf van Koenens gedichten en leidde Potgieters „Noorden" in. Hij vertaalde Bungeners uitnemende Kerstboekjes, gaf den Thomas à Kempis-scheurkalender, tal van Gedachtenisredenen in betrekking met groote feiten, gedenkdagen, feesten enz. De Nederlandsche Maatschappij van fraaie Kunsten en Wetenschappen waardeerde hem als voorzitter, maar tegelijk kon hij ijveren voor en schrijven over den bouw eener nieuwe Gereformeerde Kerk, die er later als „Koepelkerk" ook kwam, ter herinnering aan het feit, dat Amsterdam in 1578 Geusch werd. Op zijn 70^{em} verjaardag in 1882 ontving Hasebroek voor die kerk een kleine f 20.000, door jonge vrienden er voor ingezameld. Hij had zijn wensch verkregen.

Was die zeventigste verjaardag een groot en liefelijk feest, Hasebroek, die nog niet lang geleden zijn „Sneeuw-

klokjes” en „Winterbloemen” had uitgegeven, voelde dat zijn winter was gekomen. In 1883 legde hij zijn ambt, bijna 50 jaar bekleed, neder.

Er zijn menschen, die de dwaasheid verkondigen, dat we eerst sinds 1880 schrijvers en dichters hebben, die waarlijk dien naam verdienen, die rechte begrippen hebben van kunst en schoonheid. Deze hooggelukkigen heeten dan heel deftig „de generatie van '80,” en wie nu wat beduiden wil moet met hen mee doen. Van de mannen vóór dien tijd dorst zelfs een predikant eenige jaren geleden zeggen: „De generatie van voor '80 was zelf in tachtig 80 jaar.” — Hoe geestig, hoe edel en waardig jegens mannen als Bilderdijk, Beets, Da Costa en zoo velen!

Ik zou allen, die zoo spreken, raden, eens te lezen de rede, die Hasebroek, de zeventigjarige, uitsprak, toen hij afscheid nam. Tevens wensch ik vooral jongeren tegen een zoo geheel valsche voorstelling als boven gegeven ernstig te waarschuwen. De waarheid is, dat omstreeks 1880 voor 't eerst het optreden merkbaar werd van een groep mannen en vrouwen, die kort gezegd de revolutie wilden in de Christelijke wereldbeschouwing en in de letterkunde als gevolg. Maar deze groep „nieuwere” vertegenwoordigen allermint de letterkunde, en wat er goeds is in hun streven is eenvoudig die vooruitgang, welken we allen willen en die zonder hun drijven er ook en toch zou gekomen zijn. De dingen onderst boven te werpen brengt ons niet verder, maar achteruit.

Er is in deze afscheidsrede van Hasebroek nog meer dan letterkundige schoonheid. Er spreekt in deze beschouwing van Matth. 24 : 35 een geloovig en diependkend en liefhebbend Christen. Er zijn ook herinneringen, zooals aan Hasebroeks vriend Groen van Prinsterer, die verklaart: „ik ben een *zoon* van Calvijn en een *kind* van het Réveil,” waarop Hasebroek van harte amen zegt, hij die zelf eens sprak: „Calvijn is mijn vader, 't Réveil mijn moeder. Is het zoo vreemd, als ik meer van mijn moeder dan van mijn vader houd?”

„Zooveel God het nog toelaat, wil ik nog blijven arbeiden,” had de scheidende leeraar gezegd, en hij hield woord.

Want hoeveel schoons is nog gevolgd!

Hij had het voorrecht zijn „Waarheid en Droomen” telkens herdrukt te zien. In 1886 kwam de prachtuitgave met Steelinks teekeningen; een jaar later reeds de 7e druk, vier jaar daarna de achtste, en in des schrijvers sterfjaar 1896 de negende! Maar hij gaf niet louter herdrukken. Daar verschenen nog twee bundels leerredenen, twee bundels schoone poëzie „Vesper” en de „Hesperiden” en dan dat enig mooie „Dichteralbum van voor honderd jaren,” een boek dat vooral nu velen kan nutten. Toen ik het indertijd met warmte had besproken en geroemd, schreef Hasebroek daarover: „Ik bloosde toen ik het las.”

Hij bracht het nog verder dan tot den leeftijd der „zeer sterken,” tot 84 jaar. Toen werd hij uitgedragen uit het oude, velen bekende huis op de Heerengracht bij de Brouwersgracht. Zijn vrouw was hem reeds voorgedaan. Kinderen uit zijn huwelijk had hij niet; kinderen door het Evangelie zeer vele. Ds. Daubanton herdacht hem in een „In Memoriam,” dat ook Hasebroeks laatste dichtregelen bevat.

Als schrijver, als dichter bekleedt J. P. Hasebroek een eereplaats in onze letteren. Veel heeft hij gesproken en geschreven. Als humorist is hij de evenknie van zijn vriend Beets, die echter overwegend blijmoedig is als Hasebroek weemoedig. In Hasebroeks gedichten speelt het gevoel de hoofdrol, al ontbreekt ook het vernuftige niet. Hij is geen zanger als Ten Kate, geen heldendichter als Da Costa, maar zijn poëzie is vol teerheid, leven, gloed en gods-vrucht. Voor velen is hij meer „genietbaar” dan de twee grooten, zoo pas genoemd, althans dan Da Costa.

Toen niet lang geleden in de Nieuwe Kerk te Amsterdam het grafteeken van Da Costa werd onthuld, zei Ds. Pierson: Da Costa was een tijdlang dood, maar hij herleeft weer. Of nu Da Costa werkelijk een tijd lang „dood” was, zij daargelaten; dat hij nu leeft in de letteren en bij ons volk is zeker. Ook dat de Bilderdijkhulde, kort na die aan

Da Costa, bewees hoe hoog duizenden den man stellen, die volgens de tachtigers of hun napraters toch eigenlijk geen dichter was! En heeft nog niet pas een der „nieuwere” openlijk de grootheid van Ten Kate erkend?

De koorts raast al uit, en zoo zal ook straks Hasebroeks uitnemendheid weer gewaardeerd worden. Hem zal het gaan als zijn vrienden.

A. J. H.

VRAGENBUS.

(Vragen voor deze rubriek in te zenden aan het Bureau „Timotheüs,” onder motto „Letterkunde.” Men sluitte een 5 cts. postzegel in.)

In den Bijbel heb ik in den loop des tijds eenige woorden gevonden, waarvan mij de beteekenis niet helder is. Zoudt u daarvan ook iets willen zeggen. Het zijn

Schelfzee.
Buihalzen.
Berderen.
Waarteeken.
Guichelaar.

Het eerste woord is een andere naam voor de Roode Zee. *Schelf* is een oud woord voor *riet*, welke plant in het Noorden der zee uitgroei.

Buihalzen komt in den Bijbel maar ééns voor en wel in Richteren V : 30. Het is een *gemaakt* woord, dat gezet is, omdat tot nog toe niemand recht weet, wat het Hebreuwsche woord, dat halzen van den buit beteekent, eigenlijk wil zeggen.

Berderen, zijn panten of stijlen, 't woord komt nog voor in „te berde brengen.” *Berd* is dus *bord*, het Engelsch *board*, Duitsch *Brett*. In de nieuwe uitgaven van den Statenbijbel komt dit woord niet meer voor.

Waarteeken. Dit woord beduidt *teeken*, een zichtbaar bewijsteeken, waaruit blijkt dat iets waar is of zeker, b.v. als men een brief van iemand meebrengt, ten bewijs dat werkelijk hij zich hier of daar bevindt.

Guichelaar is een andere spelling van *wichelaar*. Het oude *wig* is heilig; een *wichelaar* was eigenlijk een geheilige, een priester of waarzegger. *Wiggeling* was oudtijds 't woord voor tooverij; een *wichelroede* is een tooverstaf. Het oude woord *wig* zit ook in *wijden*, d.i. heiligen, en in *wierook*, d.i. heilige gewijde rook.

A. J. H.

VRAGENBUS.

N. te P. — Over de „tuberculine-inspuitingen” van Prof. Koch kan vooralsnog geen afdoend oordeel geveld worden. Zeker is het, dat de groote doses, die in den aanvang der tuberculine-behandeling gebruikt werden, naideelig gewerkt en den dood van menigen teringlijder veroorzaakt of althans verhaast hebben. Van inspuitingen met *zeer kleine* doses tuberculine hebben verscheiden artsen, ook van de homoeopathische richting, goede resultaten in bepaalde gevallen opgemerkt. Voor algemeene aanwending is dit middel evenwel niet geschikt, daar niet elke longlijder deze behandeling verdragen kan. Er moet hierbij streng geïndividualiseerd worden. Van het *innemen* van zéér hooge verdunningen van tuberculine hebben wij nog geen resultaten gezien, die niet evengoed met homoeopathische middelen en een hygiënische leefwijze te bereiken zijn.